

MOHAR V STAROVEKOM IZRAELI

MGR. JÁN VYHNÁNEK
UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN

Abstrakt

VYHNÁNEK, Ján. Mohar v starovekom Izraeli. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, roč. 3, 2011, č. 6, s. 43-57.

Práca analyzuje postup pred uzavretím manželstva v starovekom Izraeli, ktorého obligatórnou položkou bola kúpna cena ženy – mohar. V úvodnej časti je načrtnutá sémantická analýza predmetného pojmu aj s jeho ďalším možným vysvetlením. Nasleduje detailizácia vymeriavania moharu v predzákonnom období ilustrovaná na konkrétnych prípadoch (Izák, Jakob, Sichem) a komparácia s jeho ukladaním v kodifikačnej ére. Záver obsahuje stručné načrtnutie dejinnej evolúcie inštitútu.

Úvod

Integrálnou a povinnou súčasťou vzniku manželského zväzku v starom Izraeli bolo uzavretie kúpnej zmluvy medzi ženíchom a rodičmi (otcom) nevesty¹, ktorej esenciou je záväzkovoprávny vzťah. V ňom vystupujú do popredia dva subjekty – predávajúci (otec) a kupujúci (ženích). Z teoreticko-právneho hľadiska je takýto vzťah definovaný ako zložitý², preto je štruktúra

¹ Ide o najfrekvencovanejší modus vzniku kontraktu. V určitých prípadoch však mohli za ženicha uzavrieť zmluvu rodičia (Gn 21:21; Gn 24; Gn 38:6; Sd 14:2), prípadne žena (rozvedená, vdova) vystupovala ako subjekt práv s plnou spôsobilosťou na právne úkony a sobáš vynegociovala sama (1S 25:39-42; Ez 16:8). Ojedinele sa muž oženil proti vôli rodičov (Gn 26:34-35). Porov. *An Introduction to the History and Sources of Jewish Law*. Oxford : Oxford University Press, 1996, s. 11. HARRIS, V.W. – MARSHALL, J.P. – SCHVANEVELDT, J.V. In the Eyes of God: How Attachment Theory Informs Historical and Contemporary Marriage and Religious Practices among Abrahamic Faiths. In *Journal of Comparative Family Studies*, 2008, roč. 59, č. 2, s. 259 a nasl.

² Právna teória rozlišuje jednoduché a zložené záväzkovoprávne vzťahy. Jednoduché vzťahy sa vyskytujú len ojedinele, vyznačujú sa tým, že subjekty v nich majú fixné postavenie dlžníka a veriteľa. Per exemplum záväzok vlastníka stavebného pozemku voči vlastníkovi susedného domu, že nepostaví stavbu, ktorou by zabránil svojmu susedovi vo výhľade do krajiny. Pokiaľ by bol takýto záväzok dojednaný bezplatne, vlastník domu by mal voči vlastníkovi pozemku len právo bez toho, aby mal aj nejakú povinnosť. Vlastník pozemku by mal postavenie dlžníka a vlastník stavby postavenie veriteľa. Záväzkovoprávne vzťahy sú však spravidla zložené,

vzťahu subjektov precizovaná súborom vzájomných práv a povinností. Predávajúci (otec) bol ako veriteľ (kreditor) oprávnený prijať od kupujúceho (ženicha) kúpnu cenu a požadovať prevzatie predmetu kúpy (nevesty) a súčasne ako dlžník (debitor) povinný odovzdať kupujúcemu (ženichovi) predávanú vec (predmet kúpy – nevestu) a previesť na neho vlastnícke právo k nej. Práva a povinnosti kupujúceho (ženicha) na strane veriteľa a dlžníka zodpovedali inverznej forme práv a povinností predávajúceho. Obligatónnymi pojmovými znakmi (podstatnými zložkami), bez ktorých dojednania by takáto kúpna zmluva nemohla byť právoplatne uzavretá, boli

- a) kúpna cena (mohar),
- b) predmet kúpy (nevesta – dcéra).

Žena tak vystupovala len ako objekt právneho vzťahu.

Slovom mohar bola v starovekom Izraeli označovaná kúpna cena nevesty³. I keď ho viaceré verzie Starého zákona prekládajú rôzne, najčastejšie ako veno (dowry⁴, Heiratsgabe⁵, věno⁶), Morgengabe⁷, bride-price⁸, zásnubný dar

preto v nich subjekty majú postavenie dlžníka aj veriteľa. Porov. LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 11.

³ Porov. WALLIS, L. *Sociological Study of the Bible*. Chicago : University of Chicago Press, 1912, s. 43.

⁴ Preklad King James Version. *The Official King James Bible* [online]. 2011 [cit. 2011-08-12]. Dostupné na internete:

<<http://www.kingjamesbibleonline.org/book.php?book=Exodus&chapter=22&verse=17>>

⁵ Elberfeldský preklad. *Die Heilige Schrift*. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag Wuppertal, 1976, s. 61.

⁶ Kralický, ale aj ekumenický preklad. Porov. *Bible Svatá aneb všechna svatá písma Starého i Nového Zákona*. Praha : Kalich, 1969, s. 77. *Studijní Bible s výkladovými poznámkami*. Springfield : Life Publishers International, 2009, s. 149. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1979, s. 74.

⁷ *Die neue Scofield Bibel mit Erklärungen*. New York : Oxford University Press, 1973, s. 99. Morgengabe (česky jitřní dar) ako druh obvenenia predstavovalo hmotný dar muža žene po svadobnej noci ako odmenu za defloráciu (konzumáciu manželstva). Porov. ARJAVA, A. *Women and Law in Late Antiquity*. Oxford : Oxford University Press, 1996, s. 291. CONNELL, W. J. *Society and Individual in Renaissance Florence*. Berkeley : University of California Press, 2002, s. 85.

⁸ Preklad New King James Version. MACARTHUR, J. *The MacArthur Study Bible*. Nashville : Word Publishing, 1997, s. 128. Bolo to plnenie manžela rodine nevesty ako náhrada za stratu pracovnej sily. Svojím zmyslom a významom sa pravdepodobne najviac identifikuje a stotožňuje s moharom. Porov. *The Columbia Encyclopedia, Sixth Edition*. New York : Columbia University Press, 2009, s. 31008. ERSÉN, M.T. Parallel Brides. In: *Natural History*, 2002, roč. 111, č. 4, s. 73 a nasl. FIEDLER, A. A. Women's Rights on Agenda. In *African Business*, 1999, č. 240, s. 21 a nasl.

(jegyajándéka⁹), ale aj priamo cenu¹⁰, resp. cenu za nevestu¹¹ či poplatok za nevestu¹², majorita vedeckej a teologickej obce tieto výrazy rigidne diferencuje a v záujme zachovania presnosti a pôvodného významu často operuje s pojmom v originálnom tvare ako s lingvistickou jednotkou a inštitútom sui generis. V tejto forme sa dodnes zachoval v lexike arabských roľníkov¹³. Niektorí exegeti mohar nechápu ako kúpnu cenu, ale ako náhradu za stratu pracovnej sily a snažia sa dokázať, že samotní židia nehľadeli na sobáš ako na obyčajnú kúpu. Antagonisticky Mišna výslovne zaraďuje ženu (popri otrokyni a nehnuteľnosti) medzi majetok, ktorý je možné nadobudnúť tromi spôsobmi: peniazmi, službou, sexuálnym násilím¹⁴.

Mohar v predkodifikačnom období

V predzákonnej dobe, počas éry protoizraelského práva, keď ešte nebol volúmen odplaty za predmet kúpy zaužívaný, požíval predávajúci (otec) vysoký stupeň autonómie a vlastne bol oprávnený ľubovoľne zvoliť formu i výšku kúpnej ceny. Z toho obdobia slúžia ako evidencia prípady Izáka, Jakoba a Sichema, v ktorých vo funkcii moharu nefigurovali peniaze (všeobecný výmenný ekvivalent – striebro), ale plnenia sui generis¹⁵.

⁹ Preklad Gáspára Károliho. *Szent Biblia*, s. 75.

¹⁰ Preklad Mons. ThDr. Antona Boteka. *Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie*. Trnava : Dobrá kniha, 2004, s. 110.

¹¹ Preklad Mgr. Heleny Panczovej, PhD., z gréčtiny a SSLic. Milana Sovu z hebrejčiny, porov. *Genezis. Komentáre k Starému zákonu, I. zväzok*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 618.

¹² Evanjelický preklad. *Biblia. Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy*. Londýn : Spojené biblické spoločnosti, 1979, s. 67.

¹³ SCHAUSS, H. *The Lifetime of a Jew throughout the Ages of Jewish History*. Cincinnati : Union of American Hebrew Congregations, 1950, s. 126.

¹⁴ Porov. napr. INSTONE-BREWSTER, D. *Divorce and Remarriage in the Bible: The Social and Literary Context*. Grand Rapids : W. B. Eerdmans, 2002, s. 5. ROSENTHAL, R. S. Of Pearls and Fish: An Analysis of Jewish Legal Texts on Sexuality and Their Significance for Contemporary American Jewish Movements. In *Columbia Journal of Gender and Law*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 485 a nasl. FALK, Z. W. *Hebrew Law in Biblical Times – Marriage and Divorce* [online]. 2011 [cit. 2011-08-17]. Dostupné na internete: <http://maxwellinstitute.byu.edu/publications/books/?bookid=128&chapid=1524#_edn44>

¹⁵ V tomto kontexte je preto vhodnejšie hovoriť o zámennej než o kúpnej zmluve.

Izákov otec Abrahám poveril svojho sluha Eliezera: „... pojdeš do mojej zeme a k mojej rodine a odtiaľ vezmeš môjmu synovi Izákovi ženu.“¹⁶ (Gn 24:4) Takéto konanie je veľmi podobné dnešnému inštitútu príkaznej zmluvy, i keď vertikalizované (inferiórne) postavenie Eliezera (vzťah pán – sluha) vydilitovalo eklatantné náležitosti zmluvného vzťahu – rovnosť strán a slobodu a autonómiu vôle. Odhliadnuc od spomínanej diskrepancie sa Eliezer (príkazník) zaviazal Abrahámovi (príkazcovi), že pre neho a v prospech tretej osoby (Izáka) vykoná činnosť, ktorá smerovala k obstaraniu manželky pre jeho syna. Avšak predmetom príkaznej zmluvy je len obstaranie nejakej veci alebo vykonanie inej činnosti, nepatrí k nemu aj výsledok obstarania alebo činnosti. To znamená, že príkazník je povinný riadne splniť svoju povinnosť, aby obstaral vec alebo vykonal inú činnosť, pričom nezodpovedá za to, že sa očakávaný výsledok dostaví¹⁷. S tým korešpondujú Abrahámove (príkazcove) slová: „A keby nechcela žena ísť s tebou, budeš čistý od tejto mojej prísahy...“ (Gn 24:8) „Vtedy budeš oprostený mojej prísahy, keď príjdeš k mojej rodine, a jestli ti nedajú, nuž budeš prostý svojej prísahy.“ (Gn 24:41) Zároveň ho vybavil hmotnými darmi (strieborné a zlaté klenoty, rúcha a iné drahocenné veci – Gn 24:53), z ktorých časť slúžila ako prezent pre nevestu (mattan) a časť ako kúpna cena (mohar) prislúchajúca jej rodine. Je to importantný dôkazový materiál, vypovedajúci o fakte, že už vo fetálnom štádiu formovania staroizraelského práva prvý izraelský patriarcha Abrahám vnímal svoju nevestu ako predmet kúpy a jej zaobstaranie aplikoval prostredníctvom moharu. Z právneho hľadiska je irelevantné, že Eliezer napokon netradične odovzdal dary (kúpnu cenu – mohar) Rebekinej matke a bratovi Lábanovi: „Potom vyňal služobník strieborné klenoty a zlaté klenoty a rúcha a dal Rebeke a drahocenné veci dal i jej bratovi i jej matke.“ (Gn 24:53) Túto realizáciu nemožno kvalifikovať ani ako fragment protoizraelského práva, keďže Betuelova neizraelská (aj keď duchovne spriaznená, napr. Gn 24:31: „A (Lában) povedal (Eliezerovi): Vojdi, požehnaný Hospodinov!“ Gn 24:50: „Vtedy odpovedal Lában a Betuel a riekli: Od Hospodina vyšla vec; nemôžeme hovoriť s tebou ani dobré, ani zlé.“) rodina obývala mezopotámsku oblasť Aram-Naharaim, v ktorej bol opísaný rodinný modus operandi bežným javom, a tak sa nepodieľala na tvorbe staroizraelského práva. Zo skutočnosti, že v rodine napriek prezencii otca Betuela zaujímal dominantný status syn Lában (vítal a prijímal hostí¹⁸, mal hlavné slovo pri stole¹⁹ či dojednával so-

¹⁶ Pokiaľ nie je uvedené inak, biblické odkazy sú citované podľa prekladu Jozefa Roháčka. Porov. napr. *Svätá Biblia*. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1998. Zoznam skratiek je uvedený v závere textu.

¹⁷ LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 203.

¹⁸ Gn 24:29: „Lában bežal k mužovi von ku studni.“ Gn 24:31: „A (Lában) povedal (Eliezerovi): Vojdi, požehnaný Hospodinov!“ Gn 24:32: „Lában odsedlal veľblú-

báš²⁰), je legitímne postulovať, že išlo o formu fratriarchátu²¹, systému rodinného usporiadania, v ktorom zaujímal primárnu pozíciu a autoritu ešte za života otca (prvorodený) syn²². Táto prax sa nikdy nestala zložkou písomného alebo ústneho práva starého Izraela.

V niektorých dimenziách je divergentný príbeh Izákovho syna Jakoba. Jeho otec nepoveril obstaraním nevesty sluhu, ale priamo Jakoba: „A Izák povolal Jakoba a požehnal ho, potom mu prikázal a riekol mu: Nevezmeš si ženy z dcér Kanaánových. Zober sa, idi do Pádan-arama, do domu Betuela, otca svojej matky, a odtiaľ si vezmi ženu, z dcér Lábana, brata svojej matky.“ (Gn 28:1-2) Jakob tak síce nebol slobodný vo výbere životnej družky, avšak mal väčšiu dispozičnú právomoc ako Izák, za ktorého v plnom rozsahu konal otec (Abrahám) ako variant zákonného zástupcu. Voľnosť jeho dispozície spočívala nielen v tom, že bol sám oprávnený vybrať si z dcér svojho strýka, ale aj vo výsade (a zároveň povinnosti) zvoliť formu a výšku kúpnej ceny (mohar), keďže mu Izák na rozdiel od Abraháma neposkytol žiadne hmotné statky určené pre Labana ako kompenzáciu za stratu dcéry: „Potom povedal Lábán Jakobovi: Či preto, že si môj brat, budeš mi darmo slúžiť? Povedz mi, čo bude tvoja mzda? A Jakob si zamiloval Ráchel a povedal: Budem ti slúžiť sedem rokov za Ráchel, tvoju mladšiu dcéru. A Lábán odpovedal: Lepšie je, aby som ju dal tebe, než ako by som ju mal dať inému mužovi.“ (Gn 29:15, 18-19) I keď sa epizóda odohrávala opäť na teritóriu odlišnom od právnej kultúry starého Izraela, Jakob sa ako nositeľ a spolutvorca staroizraelských protoprávnych princípov (zásada personalita práva) neprispôbil domácim zvyklostiam, ale slobodne decidoval, že mohar bude predstavovať 7 rokov jeho pracovnej činnosti v prospech Lábana. Preto je legitímne dotknutú kúpnu cenu kvalifikovať ako komponent starovekého židovského práva. Kon-

dov a dal veľblúdom slamy a krmu a vody umyť jeho nohy i nohy mužov, ktorí boli s ním.“

¹⁹ Gn 24:33: „Ale muž riekol: Nebudem jesť, dokiaľ nepoviem, čo mám povedať. A Lábán povedal: Hovor!“

²⁰ Gn 24:50: „Vtedy odpovedal Lábán a Betuel, a riekli: Od Hospodina vyšla vec; nemôžeme hovoriť s tebou ani dobré ani zlé.“ Napriek tomu, že súčasne s ním odpovedal aj otec, Lábán je uvedený na prvom mieste. Gn 24:55: „Ale jej brat (Lábán) povedal i jej matka: Nech zostane dievča s nami niekoľko, asi desať dní, a potom pôjdeš.“

²¹ HAMILTON, V. P. *The Book of Genesis: Chapters 18-50*. Grand Rapids : W. B. Eerdmans, 1995, s. 152. FRIEDMAN, S. S.: *A History of the Middle East*. Jefferson : McFarland, 2006, s. 36.

²² *The International Standard Bible Encyclopedia. Volume: 3*. Grand Rapids : W. B. Eerdmans, 1979, s. 569. ERBERTOVÁ, N. *Osobné, manželské a rodinné právo v starovekom Izraeli* : bakalárska práca. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008, s. 42.

trakt medzi Jakobom a Lábanom možno percipovať aj ako pracovnú zmluvu na dobu určitú (7 rokov)²³, pričom mzda (Ráchel') mala byť splatná súhrnne po uplynutí dohodnutej temporálnej periódy: „Potom povedal Jakob Lábanovi: Daj mi svoju ženu, lebo sa vyplnili moje dni, aby som vošiel k nej.“ (Gn 29:21) Po svadobnej hostine a novomanželskej noci však Jakob zistil, že ho svokor podviedol a namiesto Ráchel' mu odovzdal staršiu dcéru Leu: „A povedal Lábanovi: Čo si mi to urobil? Či som neslúžil u teba za Ráchel'? Prečo si ma tedy oklamal? A Lában povedal: Tu u nás sa nerobí tak, aby sa mladšia vydala prv ako staršia, prvorodená.“ (Gn 29:25-26) Lában porušil obligáciu a nevyplatil kontrahentovi dohodnutú mzdu, navyše z dikcie „u nás sa nerobí tak, aby sa mladšia vydala prv ako staršia“ je opodstatnené vyextrahovať, že Jakoba uviedol do omylu úmyselne (mala fide) už v čase uzatvárania zmluvy. Právny úkon (zmluva) sa tak stal relatívne neplatný, keďže ho Jakob urobil v omyle vychádzajúcom zo skutočnosti, ktorá bola pre jeho uskutočnenie rozhodujúca (prísľub Ráchel' ako mzdy) a Lában si toho bol vedomý. Napriek neodkladnému dovolaniu sa neplatnosti právneho úkonu adresovanému jeho druhému účastníkovi (Lábanovi, Gn 29:25) tá ďalej nenadobudla status absolútnej neplatnosti, keďže neexistovala vyššia autorita (súd), ktorej jurisdikcii by Lában podliehal a na ktorej by bol Jakob oprávnený uplatniť nárok na náhradu škody²⁴. Naopak, Lában zo svojej faktickej i právnej pozície superiórneho pána domu presvedčil Jakoba, aby uzavretie kapcióznej zmluvy i sobáš s Leou konvalidoval a za Ráchel' slúžil ďalších 7 rokov. Azda ako prejav dobrej vôle ju dal Jakobovi za ženu vopred: „Vyplň týždeň tejto (Lei), a potom ti dáme i túto (Ráchel') za službu, ktorú budeš slúžiť u mňa, ešte druhých sedem rokov. A Jakob urobil tak a vyplnil jej týždeň, a tak mu dal Ráchel', svoju dcéru, jemu za ženu.“ (Gn 29:27-28) Pokiaľ je mohar aj v tomto prípade definovaný napriek pracovnej zmluve ako kúpna cena nevesty, tak splatnosť kúpnej ceny (sedemročnej práce) exemptne nastala až po odovzdaní predmetu kúpy (Ráchel'), čím ju možno definovať ako kúpu na úver. Spravidla však bola takáto zmluva administrovaná ako pronumeráčna kúpa, keď splatnosť kúpnej ceny (mohar) nastala pred odovzdaním ženy (predmetu kúpy).

Niektorí autori a bádatelia sa nazdávajú, že Jakob pristúpil na nevýhodné podmienky, pretože jeho strýko argumentoval princípom Ex 22:16-17: „Keby našiel niektorý muž dievku, pannu, ktorá by nebola zasnúbená, a pochytil by

²³ Prípadne i variáciu kúpnej/zámennej zmluvy, kde predmetom kúpy bola Ráchel' a kúpnu cenou práca.

²⁴ Podľa súčasného Zákonníka práce (§ 129 ods. 1) a Občianskeho zákonníka (§ 517 ods. 2) by nevyplatenie mzdy zakladalo nárok zamestnanca na jej zaplatenie spolu s úhradou úrokov z omeškania, čo však bolo v deskribovaných podmienkach neaplikovateľné.

ju a ležal by s ňou, a boli by najdení, vtedy dá muž, ktorý ležal s ňou, otcovi dievky päťdesiat šeklov striebra, a bude mu ženou...“ Jakob by v takom prípade bol označený ako ten, čo zviedol pannu (Leu), a tak prvých 7 rokov služby personifikovalo kúpnu cenu za ňu a nie za Ráchel²⁵. Z viacerých aspektov je táto konštrukcia nepravdepodobná. Či už preto, lebo uvedená právna norma bola prijatá a stala sa segmentom staroizraelských zákoníkov až o niekoľko storočí neskôr a Lában ju nemohol poznať, alebo preto, že prezumovala ako obligatórnu náležitosť subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu úmysel páchatel'a („a keby niekto zviedol pannu...“), ktorý u Jakoba absentoval. Pravdepodobnejším vysvetlením sa javí už načrtnutý nerovný vzťah Jakoba a Lábanu so strýkovou dominanciou a prevalenciou.

Analogické naprojektovanie moharu je badateľné počas Mojžišovho úteku z dvora egyptského faraóna²⁶. Počas oddychu pomohol dcéram svojho budúceho svokra Reguela s napojením dobytka, pričom im poskytol ochranu pred násilnými pastiermi: „A madianský kňaz mal sedem dcér, ktoré prišli a ťahaly vodu a nalievaly do válovov, aby napojily stádo oviec a kôz svojho otca. Ale prijdúc pastieri odohnali ich. Vtedy vstal Mojžiš a pomohol im a napojil ich stádo.“ (Ex 2:16-17). Keď bol ich otec oboznámený s Mojžišovým počínaním, inkorporoval ho do svojej domácnosti, pričom elementárnym dielcom Mojžišových povinností bola s veľkou pravdepodobnosťou ďalšia pracovná činnosť pre Reguela. Následne sa ten za preukázané služby odhodlal zosobášiť Mojžiša so svojou dcérou Ciporou: „A (Reguel) povedal svojim dcéram: A kdeže je? Prečo ste tam nechali človeka? Zavolajte ho, a bude jest' chlieb. A Mojžiš privolil bývať s mužom. A Reguel dal Mojžišovi Ciporu, svoju dcéru za ženu.“ (Ex 2:20-21) I keď sa z Mojžiša neskôr konštituoval jeden z najvýznamnejších izraelských náboženských i kmeňových predákov histórie, je dubiálne, či uvedenú príhodu slobodno akcentovať ako korpus izraelského protopráva. Keďže organizátorom a osnoveateľom sobáša bol Reguel, jeho právna stránka bola pravdepodobne regulovaná právnymi zásadami madianskej proveniencie.

Poslednou markantnou kauzou protoizraelského práva s výskytom moharu bola aféra pohana Sichema Hevejského, ktorý zviedol Jakobovu dcéru Dínu a následne ju hodlal požiadať o ruku. V súlade s tamojšími zvykmi poslal

²⁵ Porov. SPRINKLE, J. M. Law and Narrative in Exodus 19-24. In *Journal of the Evangelical Theological Society*, 2004, roč. 47, č. 2, s. 235 a nasl.

²⁶ Mojžiš bol vychovávaný ako adoptívny syn faraónovej dcéry. Latentne však prechovával izraelské povedomie, ktoré naplno erupovalo a konflagovalo, keď sa stal svedkom útľaku svojho súkmeňovca: „A videl egyptského muža, ktorý bil hebrejského muža, jedného z jeho bratov. A obzrúc sa sem i ta a vidiac, že niečo nikoho, zabil Egypt'ana a ukryl ho v piesku... A keď počul faraon tú vec, hľadal zabiť Mojžiša. Ale Mojžiš utiekol od tvári faraónovej a býval v Madianskej zemi.“ (Ex 2:11-12, 15)

rokovat' o svadbe svojho otca Chamora: „A Sichem povedal Chamorovi, svojmu otcovi, a riekol: Vezmi mi to dievča za ženu. A Chamor, otec Siche-mov, vyšiel k Jakobovi, aby hovoril s ním.“ (Gn 34:4, 6). Vyjednávania boli účastní i Jakobovi synovia a samotný Sichem, ktorý sa zaviazal uhradiť mohar v akejkol'vek forme a kvalite: „Aj Sichem hovoril jej otcovi a jej bratom: Nech nájdem milosť vo vašich očiach, a čo mi povie, dám. Žiadajte od mňa akékoľvek veľké veno²⁷ a dar, a dám, ako mi povie, len mi dajte dievča za ženu.“ (Gn 34:11-12) Z formulácie „akékoľvek veľké veno (mohar)“ možno predikovať, že v danom historickom momente mal otec absolútnu voľnosť pri jeho vyrubení a pokiaľ nesúhlasil s osobou pytača, úmyselne ho stanovil privysoké ako frapantný odradzujúci prostriedok. To atestuje reakcia rodiny: „A synovia Jakobovi odpovedali Sichemovi a Chamorovi, jeho otcovi, ľstivo a tak i vraveli, pretože poškvrnil Dínu, ich sestru. Povedali im: Nemôžeme urobiť takú vec, aby sme dali svoju sestru mužovi, ktorý nie je obrezaný, lebo to nám je mrzkosťou. Len na takýto spôsob vám povolíme: ak budete jako my, aby sa vám obrezal každý mužského pohlavia. Vtedy dáme svoje dcéry vám, a vaše dcéry budeme brať sebe. A tak budeme bývať s vami a budeme jedným ľuďom.“ (Gn 34:13-16) Mohar tak bol ustálený de facto ako formálna konverzia na judaizmus. Obriezka bola zavedená počas života Abraháma a symbolizovala duchovný vzťah (zmluvu) medzi Bohom (Hospodínom, Jahvem) a vyvolenými recipientmi jeho zaslúbení: „A Bôh hovoril s ním (Abrahámom) a riekol: Ja som, hľa, moja smluva je s tebou, a budeš otcom mnohých národov. Toto je moja smluva, ktorú budete zachovávať, medzi mnou a medzi sebou a medzi tvojím semenom po tebe: Obrezať sa vám má každý mužského pohlavia. Obrežete telo svojej neobrezanosti, a to bude znamením smluvy medzi mnou a medzi vami.“ (Gn 17:3-4, 10-11)

Konfúznou sa javí intervencia Jakobových synov, ktorí prebrali iniciatívu pri vytýčení kúpnej ceny. Z dikcie „odpovedali... ľstivo“ vyplýva, že neza-stávali len funkciu hovorcov svojho otca, ale sa ako aktívny a svojbytný agens podieľali na vypracovaní plánu, ktorého inherentnou súčasťou bola reglementácia ceny za nevestu. Mohlo by to pripomínať postavenie Betuela vo fratriarchálnom rodinnom usporiadaní²⁸. Zo širšieho koridoru a spektra činiteľov je však bezpochyby zjavné, že otcovskú moc vykonával Jakob, čo potvrdzovala aj skutočnosť, že si ho Chamor zvolil ako rovnocenného negociačného partnera („A Chamor... vyšiel k Jakobovi...). Svoju alfapozíciu ma-

²⁷ V hebrejskom origináli mōhar. Porov. BIČ, M. – SOUČEK, J.B. *Biblická konkordance*, S-Ž. Praha : Kalich, 1967, s. 2083.

²⁸ RABINOWITZ, L.I. *Family in the Bible* [online]. 2008 [cit 2011-08-14]. Dostupné na internete:
<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0006_0_06268.htm>

nifestoval i po genocíde Chamorových mužov jeho synmi: „A stalo sa tretieho dňa, keď mali najväčšiu bolesť, že vzali dvaja synovia Jakobovi, Simeon a Lévi, bratia Dínini, každý svoj meč a prišli smelo na mesto a pobili všetkých mužského pohlavia. A Jakob povedal Simeonovi a Lévimu: Zarmútili ste ma a spôsobili ste mi trápenie, lebo ste ma zosmradili obyvateľom zeme. Ak sa zhromaždia na mňa, zabijú ma...“ (Gn 34:25, 30) Jeho slová legitimizujú dva výsledky: 1. Jakobovi synovia boli rodinnoprávne zodpovední svojmu otcovi („zarmútili ste ma“). 2. „Obyvatelia zeme“ považovali Jakoba za kompetentného správcu svojho domu („zosmradili ste ma obyvateľom zeme“) a zákonného zástupcu svojich synov („zhromaždia sa na mňa“ – retribúcia za trestný čin Simeona a Léviho, za ktorých konanie zodpovedal). Ďalšou proklamáciou Jakobovej zvrchovanosti nad synmi je fakt, že len s ním hovoril Hospodin (porov. Gn 35:1-2, 9-10) a dával mu inštrukcie, ktoré ovplyvňovali chod celej domácnosti. Práve tak bol spôsobilý odňať svojmu prvorodenému synovi Rúbenovi („sila a počiatku Jakobovej vlády“ – Gn 49:3) požehnanie v dôsledku zneváženia otca (Jakoba)²⁹. Pokiaľ vykonával právomoc nad najstarším descendentom, na ktorého bola v jeho neprítomnosti (in absentia) delegovaná otcovská moc³⁰, istotne ju v nie menšej intenzite uskutočňoval i nad mladšími potomkami Simeonom a Lévim, ktorí boli titulnými aktérmi zosnovania úkladnej vraždy. Komparácia rodinnoprávneho statusu Jakoba a Betuela tak poukazuje na diametrálnu dištinkciu, aká len môže jestvovať medzi patriarchátom a fratriarchátom.

Vysvetlenie participácie Jakobových synov v negociačnom procese je preto možné hľadať v jeho celkovom koncepte. Gn 34:6 informuje, že sa Chámor vybral len za Jakobom. A hoci ten už bol notifikovaný, že Sichem

²⁹ Rúben bol vydedený, pretože súložil s Jakobovou ženou: „A stalo sa, keď býval Izrael v tej zemi, že išiel Rúben a ležal s Bilhou, ženinou svojho otca, a Izrael (Jakob) sa to dopočul.“ (Gn 35:22) Vydedenie ako jednostranný adresovaný výslovný prejav vôle malo v Jakobovom podaní ústnu formu: „Rúben, ty si môj prvorodený, moja sila a počiatok mojej vlády, predné dôstojnosti a predné moci. Zkypenie u teba jako zkypenie vody; nebudeš vynikať, lebo si vystúpil na lož svojho otca. Vtedy si poškrvrnil moju posteľ vystúpiac na ňu.“ (Gn 49:3-4) Poručiteľ (Jakob) tak odobral svojmu potomkovi právo, ktoré by mu inak (v skorších dobách podľa tradície, neskôr zo zákona – Dt 21:15-17) patrilo.

³⁰ Ad exemplum počas priprav na Jozefovu bratovraždu, keď ako reprezentant otcovej moci rozhodol o jeho prežití: „A tak išiel Jozef za svojimi bratmi a našiel ich v Dotáne. A uvideli ho zďaleka, a prv ako sa k nim priblížil, úkladili proti nemu, aby ho zabili. A povedali druh druhovi: Hľa, tamto ide majster snov! A tak teraz poďte, zabijeme ho a hodíme ho do niektorej cisterny a povieme: Dravá zver ho zožrala. A potom uvidíme, čo budú jeho sny. Ale keď to počul Rúben, vytrhnul ho z ich ruky a povedal: Nezabijeme ho! A ešte im povedal Rúben: Nevylievajte krvi! Hodte ho do tejto cisterny, ktorá je tu na pustine, ale nevzťahujte na neho ruky.“ (Gn 37:17-22)

„poškvrnil Dínu“ (Gn 34:5) a konfrontovaný Chamorom, ktorý ho pokladal za činiteľa s príslušnou rozhodovacou kompetenciou, dobrovoľne (nie kvôli fratriarchálnemu zriadeniu) si zaumienil pravdepodobne kvôli vážnosti situácie involvovať do diskusie aj svojich synov: „ale Jakob mlčal, až prišli.“ (Gn 34:5) Úvodná reč patrila otcovi potenciálneho ženicha (Chámorevi) a primárne bola adresovaná rodičovi nevesty (Jakobovi), aj keď smerovala i k jej bratom. Svedčí o tom špecifikácia Díny ako dcéry, nie ako sestry: „Duša môjho syna Sichema visí na vašej dcére; dajte mu ju, prosím vás, za ženu.“ (Gn 34:8) Kumulatívne s Gn 34:6 je evidentné, že Jakob bol ten, u koho sa predpokladala rozhodujúca aktivita. Po Chamorovom prívete si zobral slovo jeho syn Sichem a až ako reakcia na jeho záväzok pro futuro vystúpili ako jeho pendanti aj Dínini bratia. Napriek tomu, že pôsobili ako eminentní ideológovia stanovenia kúpnej ceny (mohar), ich propozícia (obriezka) vzhľadom na otcov vrchnostenský post určite musela podliehať jeho katalýze a akceptácii, i keď to nie je explicitne zaznamenané. Deskribované okolnosti preto nie sú dokladom o fratriarchálnej postati protoizraelského práva, ale o extraordínárnej realizácii, keď otec ako patriarchálna hlava rodu vzhľadom na výnimočné okolnosti (nikdy dovtedy nebola staroizraelská žena zvedená nevercom³¹) ponúkol možnosť kooperovať pri uzatvorení kontraktu aj svojim synom.

Aj keď sa ponímanie moharu v intenciách protoizraelského práva často prelínalo a fuzionovalo s jeho úpravou podľa neizraelských právnych obyčají, predsa je možné z troch uvedených príkladov vygenerovať špecifické znaky charakteristické pre mohar predkodifikačného obdobia starého Izraela:

- a) nebýval vyjadrený v peniazoch (hmotné predmety – Abrahámove/Izákové drahocenné veci; ľudská práca – 7 rokov Jakbovej služby; náboženský úkon – Sichemova obriezka),
- b) výška kúpnej ceny nebola určená vopred paušálne, závisela od rozhodnutia otca, prípadne od dohody medzi otcom a ženichom (Lában akceptoval drahocennosti od Eliezera³² i Jakbovu ofertu sedemročnej práce, Sichem apeloval na Jakoba a jeho synov, nech definujú povinné plnenie),
- c) výnimočne sa na jeho stanovení mohli popri otcovi zúčastniť aj nevestini bratia (Sichemova obriezka podľa príkazu Jakobových synov),

³¹ Sichem pochádzal z kananejského národu (Hevejci), s ktorými sa po uzavretí zmluvy medzi Abrahámom a Hospodinom (Gn 15) neodporúčalo sobášiť.

³² Odovzdanie cenností Eliezerom Lábanovi a jeho matke ako substitúciu za Ráchel bolo regulované fratriarchálnymi zvyklosťami, preto bol považovaný za hlavu domu, i keď jeho otec Betuel bol ešte nažive. Je relevantné, že Abrahám ako embryonálny nositeľ staroizraelského práva sformuloval podľa vlastného uváženia konkrétne ponuku, a preto je prípustné klasifikovať ju ako prvok právnych zvyklostí starého Izraela.

- d) ženích štandardne nadobudol vlastníctvo k predmetu kúpy (neveste) po zaplatení kúpnej ceny (pronumeračná kúpa), zriedkavo pred uskutočnením transakcie (kúpa na úver – sobáš Jakoba a Ráchel pred odpracovaním siedmich rokov).

Mohar v kodifikačnom období

V etape existencie *ius scriptum*, v dobe rozkvetu staroizraelskej normotvorby, bola výška kúpnej ceny (mohar) ponímaná ako fixná finančná suma. Aj keď zákon priamo neurčoval výšku kúpnej ceny, z ustanovenia o peňažnom treste za znásilnenie panny sa predpokladá, že by podľa obyčajového práva mohlo ísť o paušálnu sumu 50 šekelov striebra³³: „A keby niekto zviedol pannu, ktorá ešte nebola zasnúbená, a ležal by s ňou, dá jej veno a vezme si ju za ženu. Ak by mu ju jej otec nechcel dať nijakým činom, odváži toľko striebra, koľko sa dáva pannám do vena³⁴.“ (Ex 22:16-17) „Keby našiel niektorý muž dievku, pannu, ktorá by nebola zasnúbená, a pochytil by ju a ležal by s ňou, a boli by nájdení, vtedy dá muž, ktorý ležal s ňou, otcovi dievky päťdesiat šekelov striebra, a bude mu ženou...“ (Dt 22:28-29) Existujú prezumpcie, že skutočná výška moharu musela byť menšia, keďže v citovanej právnej norme 50 šekelov striebra zosobňuje peňažný trest za hriech/trestný čin³⁵. Dikcia „odváži toľko striebra, koľko sa dáva pannám do vena“, naopak, poukazuje skôr na to, že spomínaná finančná suma bola konformná s obvyklou výškou kúpnej ceny nevesty, a tak aglomerovala peňažný trest aj sumu za budúcu manželku. Či bola hodnota moharu 50 šekelov alebo menej, nie je až také podstatné, relevantný je fundament, že podľa právnych tradícií bola panna oceňovaná fixným úhrnom striebra. Zároveň platila nepriama úmernosť: čím vyššia miera opotrebovania ženy (vdova, rozvedená, cudzoložnica), tým nižšia cena: „A Hospodin mi riekol: Id' ešte a zamiluj si ženu, milovanú od priateľa a cudzoložnú, jako miluje Hospodin synov Izraelových, kým oni sa obracajú tvárou k iným bohom a milujú hroznové hrudy. A tak som si ju kúpil za pätnásť šekelov striebra a za pol druhu chomera jačmeňa.“ (Hoz 3:1-2) Zaujímavá je kombinácia peňažného a naturálneho plnenia. Napriek fixácii kúpnej ceny sú známe dva príbehy, ktoré evidujú otca ako iniciátora obradu a modifikátora tradície.

³³ Keďže jeden šekel striebra vážil 11 – 16 gramov, panna sa v starovekom Izraeli oceňovala aproximatívne na 750 gramov striebra.

³⁴ V hebrejskom origináli je použitý výraz *mōhar*. Porov. BIČ, M. – SOUČEK, J. B. *Biblická konkordance, S-Ž*. Praha : Kalich, 1967, s. 2083.

³⁵ Porov. DE VAUX, R. *Ancient Israel: Its Life and Institutions*. New York : McGraw-Hill, 1961, s. 26.

Prvý izraelský kráľ Saul v ranom období štátneho usporiadania³⁶ začal vnímať Dávida kvôli jeho vojenským úspechom a obľúbenosti medzi poddanskou populáciou ako svojho konkurenta³⁷. Preto mu ponúkol svoju najstaršiu dcéru Mérab, pričom ako kúpnu cenu (mohar) uložil Dávidovi štátnu službu profesionálneho vojaka: „A Saul povedal Dávidovi: Hľa, moja staršia dcéra Mérab, tú ti dám za ženu, len mi buď chabým mužom a bojuj boje Hospodinove. Ale Saul povedal sám pre seba: Nech nezomrie od mojej ruky, ale nech zomrie od ruky Filištínov.“ (1S 18:17) Od bežného postupu sa tento odlišoval v niekoľkých smeroch:

- a) aktívny a hybný prístup otca – návrh zmluvy pochádzal od svokra (Saula) a nie od zaťa (Dávida),
- b) kúpna cena nebola konkretizovaná ako finančná úhrada, ale ako ľudská práca (vojenská štátna služba),
- c) išlo o fúziu pronumeračnej kúpy a kúpy na úver. Mérab mala byť kompenzáciou za už vykonané vojenské služby (porov. 1S 18:13-16) s podmienkou, že ich Dávid bude realizovať naďalej.

Návrh zmluvy (oferta) ako jednostranný adresovaný právny úkon sa ihneď dostal do Dávidovej sféry dispozície („A Saul povedal Dávidovi“), a tak sa stal perfektným. K oferentovmu (Saulovmu) prejavu vôle však nepristúpil súhlasný jednostranný právny úkon adresáta (Dávida), ktorý ho neakceptoval a Saulov ústny návrh tak zanikol: „A Dávid riekol Saulovi: Kto som ja, a čo je môj rod, čeláď môjho otca v Izraelovi, aby som bol zaťom kráľovým?! A stalo sa v tom čase, keď mala byť Mérab, dcéra Saulova, daná Dávidovi, že

³⁶ Kráľovskej ére predchádzala doba sudcov, keď ešte nemožno hovoriť o štátnom zriadení, len o kmeňovom zväze. Jednotlivé izraelské vetvy sa riadili rovnakými zákonmi, ale nepodliehali svetskej autorite vykonávajúcej štátnu moc na celom teritóriu. Ich duchovnou hlavou bol Boh (Hospodin), ktorý prostredníctvom svojich reprezentantov – sudcov – usmerňoval religiózny a vojenský život kmeňov. Až voľbou prvého sekulárneho panovníka (Saula) sa staroizraelská societa transformovala na spoločnosť štátnu, čím sa zriekla primárneho spirituálneho Božieho protektorstva: „Ale Hospodin riekol (sudcovi) Samuelovi: Poslúchni na hlas ľudu vo všetkom, čo ti povedali, lebo nie teba zavrhlí, ale mňa zavrhlí, aby som nekráľoval nad nimi...“ (1S 8:7)

³⁷ Dávid si získal slávu najprv ako premožiteľ filištínskeho obra Goliáša, nasledujúce oslavy boli zo Saulovho zorného uhla spojené s protištátnymi manifestáciami: „A spievajúc odpovedaly si hrajúce sa ženy navzájom a vraveli: Saul porazil svoje tisíce, ale Dávid svoje desaťtisíce. Vtedy sa veľmi nahneval Saul, a tá vec bola zlá v jeho očiach, a povedal: Dávidovi dali desaťtisíce a mne dali tisíce. Iného už netreba, len aby mu ešte pririekly aj kráľovstvo!“ (1S 18:7-8) Neskôr sa Dávid osvedčil aj ako vojenský hodnostár v štátnej službe: „... a (Saul) ustanovil si ho (Dávida) za veliteľa tisíce, a vychádzal a vchádzal pred ľuďmi. A Dávid si múdre počínal na všetkých svojich cestách. A Hospodin bol s ním. Keď potom videl Saul, že si počína veľmi múdre, bál sa ho.“ (1S 18:13-15)

bola daná Adrielovi Mecholatskému za ženu.“ (1S 18:18-19) Je interesantné, že napriek hierarchizovanému postaveniu (kráľ – poddaný) Saul v tomto vzťahu vystupoval ako súkromná fyzická osoba a Dávid tak bol v rámci rovnosti strán oprávnený uzavrieť zmluvu a sobáš odmietnuť bez akejkoľvek hrozby penalizácie.

Zakrátko sa do Dávida zaľúbila Saulova mladšia dcéra Míchal a opäť to bol otec – panovník, ktorý ponúkol Dávidovi prevedenie vlastníckych práv k nej: „Saul rozkázal svojim služobníkom: Hovorte Dávidovi tajne a vravte: Hľa, ľúbiš sa kráľovi, a všetci jeho služobníci ťa majú radi. Buď teda zaťom kráľovým.“ (1S 18:22) Dávid sa tentoraz k návrhu nepostavil a priori opozitne, i keď jeho prvú verziu neprijal a signalizoval, že je ochotný si Míchal vziať za pozmenených podmienok: „A keď hovorili služobníci Saulovi tie slová v uši Dávidovi, riekol Dávid: Či sa vám to vidí takou ľahkou vecou stať sa zaťom kráľovým, keď, ako vy dobre viete, som ja chudobný človek a opovrhzený?“ (1S 18:23) Deklaroval, že sa nenachádza na takom stupni hmotného zabezpečenia, aby mohol pokryť kúpnu cenu kráľovej dcéry vyjadrenú v peniazoch, korešpondujúc s Ex 22:16-17³⁸. Saul expresne zareagoval a substituoval finančnú sumu za heroický vojenský skutok: „Na to povedal Saul: Takto povieť Dávidovi: Kráľ si nežiada ženichovho kúpného, iba sto neobriezok od Filištínov, aby bolo pomstené na nepriateľoch kráľových.“ (1S 18:25) Dávid novú ofertu recipoval, a tak konsenzuálne vznikla zmluva ako dvojstranný právny úkon: „A keď oznámili jeho služobníci tie slová Dávidovi, ľúbilo sa to Dávidovi byť zaťom kráľovým.“ (1S 18:26) Kým v prvom prípade išlo o perpetuálne plnenie (vojenská služba na dobu neurčitú), teraz bol mohar realizovateľný ako jednorazový akt: „Lebo Dávid vstal a išiel, on i jeho mužovia, a zabil z Filištínov dvesto mužov a tak doniesol Dávid ich neobriezky, a oddali ich v plnom počte kráľovi, aby bol zaťom kráľovým, a tak mu dal Saul Míchal, svoju dcéru, za ženu.“ (1S 18:27) Dolózny motív otcovho (Saulovho) konania je indiferentný, centrálnym údajom ostáva jeho posibilita subsidiárne modifikovať formu a výšku kúpnej ceny.

Ďalšou flagrantnou fumigáciou zásady Ex 22:16-17 bolo konanie Kálefa, ktorý v snahe vydať svoju dcéru učinil verejný prísľub: „A Kálef povedal: Tomu, kto zbije Kirjat-sefer a zaujme ho, dám Aschu, svoju dcéru, za ženu.“ (Joz 15:16, Sd 1:12) Bol to jednostranný neadresovaný právny úkon, ktorým sa Kálef verejným vyhlásením zaviazal, že odovzdá odmenu (dcéru) tomu, kto splní ním nadiktované podmienky (dobyje mesto Kirjat-sefer), čím de facto simultánne vyrovná kúpnu cenu nevesty (mohar). Z povahy záväzku vyplýva, že ocenený mohol byť len jednotlivец (polyandria nebola vlastná staroizraelskému písanému ani ústnemu právu). Tým bol Kalefov synovec

³⁸ Je možné, že kúpna cena kráľovej dcéry vzhľadom na budúcu privilegovanosť ženiča bola vyššia ako hodnota obyčajnej panny.

Otniel: „A zaujal ho (Kirjat-sefer) Otniel, syn Keneza, brata Kálefovho, a tak mu dal Aschu, svoju dcéru, za ženu.“ (Joz 15:17) „A zaujal ho (Kirjat-sefer) Otniel, syn Kenaza, brata Kálefa, mladšieho od neho a dal mu Achsu, svoju dcéru, za ženu.“ (Sd 1:13) Takýto modus vyčíslenia moharu bol úplne exkluzívny, nielen preto, že opäť propagoval počiatočnú agilnosť otca, ale najmä preto, že zaplatenie kúpnej ceny nerezultovalo z dvojstranného právneho úkonu (zmluvy) medzi rodičom nevesty a ženichom, ale z jednostranného neadresovaného právneho úkonu (verejného prísľubu) svokra.

Z uvedených prototypov nie je jasné, v akej miere a za akých podmienok bol otec oprávnený pôsobiť ako rektifikačný faktor. Apodiktické (nepochybné) je len to, že po trestnom čine znásilnenia jeho dcéry paradoxne nemal voči páchatelovi nárok odmietnuť ani zmeniť výšku moharu: „Ak by mu (delikventovi) ju jej otec nechcel dať nijakým činom, odváži toľko striebra, koľko sa dáva pannám do vena.“ (Ex 22:17)

Z uvedeného sa dajú abstrahovať kruciálne rysy anatomizujúce mohar úvodnej fázy kodifikačného obdobia staroizraelského práva:

- a) v zásade býval precizovaný v peniazoch (Ex 22:16-17, Dt 22:28-29), výnimočne inak (vojenská služba – 1S 18:17, vojenský úkon – 1S 18:25-27, Joz 15:16, Sd 1:12),
- b) jeho výška bola určená vopred invariabilne, avšak otcovi bolo ponechané určité dispozičné oprávnenie a aktivita (Saulov návrh zmluvy – 1S 18:17 a 18:22, Kálefov verejný prísľub – Joz 15:16, Sd 1:12),
- c) jeho právnym titulom bol zriedkavo aj jednostranný právny úkon a protiprávny úkon (Kálefov verejný prísľub – Joz 15:16, Sd 1:12, znásilnenie panny – Ex 22:16-17),
- d) deflorovaná žena bola lacnejšia ako panna, pričom pri jej zaobstaraní bol muž povolaný integrovať peňažnú platbu s barterovým obchodom (Hoz 3:1-2),
- e) ženich nadobudol manželské a vlastnícke práva k neveste prevažne až po úhrade moharu (pronomeračná kúpa, splnenie podmienok verejného prísľubu).

Záver

Aj mohar v starovekom Izraeli prešiel postupne vývojom, ktorý súvisel s pozvoľnou emancipáciou žien v starovekom Izraeli. Osoba ženského pohlavia získavala dôstojnejší (právny i sociálny) status, ktorého imanentnou črtou bola väčšia miera spôsobilosti na právne úkony a právna ochrana. Preto sa v priebehu storočí čoraz viac presadzovala negácia sobášu ako kúpnej zmluvy a žena už neplnila len funkciu pasívneho príjemcu povinností či práv (objektu právneho vzťahu). Pod týmto vplyvom sa zmenil spôsob vyplácania moharu. Ako rodinnoprávny komponent už nestelesňoval kúpnu cenu, ktorá

sa uhrádzala vopred a otcovi, ale v súlade s ustanoveniami ketuby (písomnej svadobnej zmluvy) peňažnú sumu (garantovanú spravidla manželovým majetkom), splatnú pro futuro pre prípad zániku manželstva priamo žene³⁹.

Zoznam použitých skratiek

- 1S – Prvá kniha Samuelova
- Dt – Deuteronomium, Piata kniha Mojžišova
- Ex – Exodus, Druhá kniha Mojžišova
- Ez – Prorok Ezechiel
- Gn – Genesis, Prvá kniha Mojžišova
- Hoz – Prorok Hozeáš
- Joz – Kniha Jozuova
- Sd – Kniha Sudcov

Recenzent: prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

VYHNÁNEK, Ján. Mohar in Ancient Israel. In *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, Vol. 3, 2011, No. 6, p. 43-57.

The work is an analysis of the procedure preceding a marriage in ancient Israel including the woman's cost of acquisition – mohar - as its obligatory part. The introduction deals with the semantic analysis of the term and its further possible explanations. It is followed by the detailed study of the mohar setting in the early legal stage of Israeli history. The particular examples (Isaac, Jacob, Sichem) illustrate the father's autonomy in making legal decisions about the price and its form. The analysis continues in dealing with the specifics of the mohar settings in the codification period in which the price was basically paid in cash (David and Otniel being the exceptions). The conclusion is dedicated to a brief survey of the mohar's evolution throughout the history, related to the gradual legal emancipation of Israeli women.

³⁹ Viac o dejinnej evolúcii moharu pozri napr. HAUPTMAN, J. *Rereading the Rabbinic: A Woman's Voice*. Boulder : Westview Press, 1998, s. 62-68.